

Roman Topluluğunu Anlamak: İstanbul Arnavutköy Boyalık Mahallesi Örneği

Understanding the Romani Community: The Example of İstanbul Arnavutköy Boyalık Neighborhood

Gökçen ÇATLI¹

İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen
Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,
İstanbul, Türkiye
İstanbul Aydın University, Faculty of
Science and Literature, Department of
Sociology, İstanbul, Türkiye
gokcenozen@aydin.edu.tr
(Sorumlu Yazar-Corresponding Author)

Rüveyda ÖRNEK²

İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen
Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,
İstanbul, Türkiye
İstanbul Aydın University, Faculty of
Science and Literature, Department of
Sociology, İstanbul, Türkiye
ruveydaornek@stu.aydin.edu.tr

Geliş Tarihi/Received: 11.09.2024
Kabul Tarihi/Accepted: 16.12.2024
Yayın Tarihi/Publication: 27.12.2024

Cite this article: Çatlı, G., & Örnek, R. (2024). Understanding the Romani Community: The Example of İstanbul Arnavutköy Boyalık Neighborhood. *Veche*, 3(2), 31-44.

<https://doi.org/10.62147/veche.1548271>

Content of this journal is licensed under a
Creative Commons Attribution-
NonCommercial 4.0 International
License.

Öz

Birçok ülkede varlık gösteren Romanları, yaşadıkları toplum içinde fark etmemek mümkün değildir. Onlar renkli giyimleri, neşeli tavırları ve kendilerine özgü göçebe/yarı göçebe yaşamlarıyla kimine ilginç gelebilmektedir. Hindistan'dan diğer ülkelere göç eden Romanların, birbirlerine benzer ve birbirlerinden farklılaştıkları kültürel noktalarının bulunması, kök kültürlerini halen taşımalarına rağmen yaşadıkları toplumdan da etkilendiklerini göstermektedir. Toplum, mekanik ve organik dayanışmanın bir bütünüdür ve farklı grupların anayasal düzenle birbirleriyle uyumlu hareket etmeleri, kültürel zenginliğin göstergesidir. Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye'de bulunan Roman topluluğunun tümünü ele almak değildir. Romanlar kendi içlerinde Rom, Dom ve Lom alt topluluklarına ayrılmaktadır. Modernleşmenin etkisiyle bürokrasiye uyum göstermeye gayret eden ve toplumsallaşmasını gerçekleştirmeye devam eden Rom toplulukları Türkiye'nin Batısına göç etmiş olanlardır. Bu amaçla İstanbul Arnavutköy Boyalık Mahallesinde yaşayan Romanlarla bir saha çalışması gerçekleştirilmiştir. 2023-2024 yıllarında çalışılan sahada, karma araştırma yöntemi, anket ve katılımlı gözlem teknikleriyle ilerlenmiştir. Araştırma evrenini oluşturan 18 yaş üstü 122 kadın ile erkek Romandan, 25 kişilik araştırma örnekleme seçilerek hipotezlere odaklanılmıştır. Onların gözünden Roman olma deneyimleri elde edilmeye çalışılmış ve kültür bilim üzerinden empati geleneğiyle bulgular, sahadan toplanan bilgilerle yorumlanmıştır. Özetle bu çalışma, toplumsal dayanışmaya uyum gösterme eğiliminde olan Romanlara odaklanmakla birlikte tabakalaşma/gettolaşma/ötekileştirme unsurlarına da değinerek, bütüncül ve tümevarımcı yaklaşımla yürütülen bir saha araştırmasına dayanmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre, Boyalık Mahallesi Romanları her ne kadar İstanbul'un çevresinde bulunsalar da kentleşmenin getirisiyle birlikte değişime gelişimle katkıda buldukları, eğitim ile ekonomik refah düzeylerinin nispeten iyileştiği, bunun neticesinde de toplumsal dayanışmaya katılım göstermeye başladıkları söylenebilir. Süregelen dayanışmada, ulus-devlet yapılanmasının ve yeni dönem iç siyasetinin de etkili olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: *Alt Kültür, İstanbul Arnavutköy Boyalık, Kültür, Romanlar, Sosyoloji*

Abstract

It's impossible to not notice Romani people who exist in many countries, within the society they live in. They may seem interesting to some with their colorful clothing, cheerful attitudes and unique nomadic/semi-nomadic lives. The fact that Romani people who migrated from India to other countries have similar and different cultural because they still carry their root culture and affected by the society, they live in. Society is a whole of mechanical and organic solidarity by which different groups act in harmony in order of cultural richness. In this study the entire of the Romani community in Turkey which are divided into Rom, Dom and Lom aren't all mentioned but the Rom who act with bureaucracy and modernization. A field study was carried out with them in Arnavutköy Boyalık Square in İstanbul in 2023-2024 by mixed research method, survey and participant observation technique. From 122 Romani people 25 women and men over the age of 18 was selected and tried to obtain the experiences of being Romani. In summary, this study is based on field research conducted with a holistic and inductive approach, focusing on social solidarity and stratification/gettoization/otherization. As a result, because of being located in İstanbul, Boyalık Romani have changed, developed, and due to the benefits of urbanization their education and economic levels have improved, and thus have started to participate in social solidarity. It can be said that the nation-state structure and the new era domestic politics are also effective in the ongoing solidarity.

Keywords: *Culture, İstanbul Arnavutköy Boyalık, Romani, Sociology, Subculture*

Giriş

Gelişmiş ülkeler, iç dayanışmasını büyük oranda herkesin eğitim alma hakkıyla, ekonomik refahıyla ve eşit adaletle sağlayan bir sisteme sahiptir. Türkiye açısından ise iç dayanışma, toplumu meydana getiren toplulukların merkezi üst kültüre uyumuyla sağlandığı gibi üst kültürün de onları, merkezi yapıya kabul edip, empatiyle yaklaşmasına bağlıdır. Bu koşulun sağlanmasıyla, gelişmiş ülkelerdeki eğitim-ekonomi-adalet üzerinden oluşturulan hususların, Türkiye'de daha sağlıklı kurgulanmaya devam edeceği düşünülmektedir. Bu vesileyle ortaya bir soru çıkıyor: *küreselleşmenin dayattığı evrensel ortak kültür etkisiyle, kültürleşmeyi en az biçimde yaşayan; aynı habitustakilerle kültürleme ve kültürlenme ile toplumsal hayatlarını idame ettiren; gerek yaşam tarzları gerek fizyonomileriyle de farklılık oluşturan; toplumla da nispeten dayanışma kuran bir topluluk var mıdır?* Evet vardır, mesela Roman toplulukları. Ancak, konuya derinleşmeden cevap vermenin doğru olmayacağı düşüncesinden hareketle, bu soruya yürütülen araştırma projesiyle cevap verilmeye çalışılmıştır.

Resmi olmayan demografik verilere göre Romanların Avrupa ülkelerinde 10 ile 12 milyon; Türkiye’de ise 400 bin ile 1 milyon arasında bir nüfusa sahip oldukları tahmin edilmektedir (Özateşler, 2016, s. 41-56-59). Bu geniş ölçekli nüfus belirsizliğinin sebebi, Romanların Hindistan üzerinden birçok ülkeye göç etmeleri, cemiyete uyum sağlamadan çevre kültüründe alt grup olarak dışa kapalı yaşamaları ve üst grubu meydana getiren toplum tarafından *aykırı* oldukları gerekçesiyle ötekileştirilmeleridir. Bu aykırılık durumu, zamanla toplumun bir bölümünün onları görmezden gelmesine ve çatışma kültürüne kapı aralanmasına sebebiyet vermiştir. Dünya genelindeki toplumsal tabakalaşma endeksinde Romanlar, Pierre Bourdieu’da ele alınan sosyal, kültürel, ekonomik ve simgesel sermayelere (1998, s. 34) kısıtlı erişmiş ve kurumlarla ile toplumdaki diğer gruplarla bir tür hegemonyaya tabi tutulabilmişlerdir. Romanlara karşı gelişen bu ve benzeri tabakalaşma biçimleri, ülkeden ülkeye değişmekle birlikte az ya da çok oranda ötekileştirilmelerine, hatta damgalanmalarına dolayısıyla genel manada toplumsal uyum sorunlarına sebebiyet vermiştir. Romanların gettolaşması ve “merkezden” ziyade “çevrede” dışa kapalı iç grup dayanışmasıyla varlık göstermeleri onlar açısından kültürel gecikmeye yol açmıştır.

Dünyanın farklı bölgelerine yayılmış olan ve yaşam sürdürdükleri ülkelerde, üst kültür gölgesinde alt kültürü meydana getirerek zaman zaman uyum ile bazen de çatışma grubu özelliğiyle varlık gösteren Romanların Türkiye’deki tabakalaşmalarına dair bilgilerin ne olduğu da irdelenmelidir. Tabakalaşma endeksinin topyekûn belirlemek olası olmasa da toplumsal alandaki görünürlükleri ve sermayelere erişimleri üzerinden bir gözlem kanısı belirtmek mümkündür. Toplumsal alan, gruplaşmaların başını çektiği ve sermayelere ulaşma gayesiyle dolu bir mücadele mekânıdır. Bourdieu’ya göre alan, toplumsal eşitsizlikleri üretmektedir. Ona göre, alandaki mücadele gruplarına dair bilgi farkındalığı, meşrulaştırılan üst grupları, arada kalan alt grupları ve sermayelere erişim kısıtlılığı olan çatışma gruplarını açıkça görmeye yardımcı olmaktadır (Bourdieu, 1998, s. 192). Bu bilgiye ek olarak, Roman topluluğunun alt kültürü ya da çatışma grubunu meydana getirdikleri belirtilebilir (Kolukırık, 2004, s. 30). Bu yaklaşımın, genelleme içermesiyle birlikte, çoğunluğun ortak savı olduğu anlaşılmaktadır. Zira alandaki sosyal, kültürel, ekonomik sermayelere erişim, nispeten bireysel çoğunlukla grup dayanışması üzerinden oluşmaktadır. Buna göre de grupların erişim hakkına açılan statüler bulunmaktadır. Türkiye’deki Romanların, bireysel açıdan daha üst statüde olanlar dışında, müzisyenlik, çiçekçilik, hurdacılık, çöp/kâğıt toplayıcılığı, demircilik/demir işçiliği, hamallık, falcılık, temizlikçilik, at arabacılığı, bakırcılık, sümüklü böcek toplayıcılığı, bohçacılık, tombalacılık, ayakkabı boyacılığı, camii avlularında kuşyemi satıcılığı, dilencilik, işportacılık vb. iş tabakalaşması aracılığıyla geçim kaynağı elde ettikleri görülür. Bazılarının da yasadışı suçlara (kapkaççılık, hırsızlık, yasaklı madde satıcılığı vb.) bulaştıkları belirtilmektedir (Sal, 2009, s. 43). Elbette bu söylemler bir genellemedir ve eğitim ya da sosyal sermayeler üzerinden kazanılmış statülerle, kamusal alan gibi özel sektörde varlık gösterenler de bulunmaktadır.

Akademik çalışmalarda, Romanlar dünyanın birçok ülkesine göç etmelerine ve içinde buldukları geleneğe göre belli oranda kültürel değişim yaşamalarına rağmen genelleme yapılarak tek tipleştirilebilmektedir. Toplumda da benzer bir tutum bulunmaktadır. Zira Romanlar, birçok kişinin gündelik hayatta kamusal alanda gördüğü ama yabancı olduğu bir topluluktur. Aslında bu durum onlara verilen adlar üzerinden de görülmektedir. Roman kelimesinin etimolojisine bakıldığında, Romani dilinden “rom” dan türemiştir ve “*insan-adam*” anlamına gelmektedir. Batı dillerinde Romanların, yerel toplum tarafından “Gypsy, Gitan, Gitano, Zigeuner, Tsigane, Tigan, Zigano, Cigano, Cigan” olarak adlandırılmaları, Türkçede Çingene¹ ve/veya Pomak tanımlamasına karşılık gelmektedir. Özellikle de Çingene tanımının, onları damgalayıp ötekileştirdiği (Bakker ve Kyuchukov, 2000, s. 58-59, Akt. Kolukırık, 2004, s. 8) ve bu dışlayıcı tutumun aslında Romanların yeterince tanınmamasından dolayı, toplumsal bir ön yargıdan beslendiği ifade edilmektedir. Sıhhi/Hijyenik olmadıkları ön yargısıyla ötekileştirilmeleri (O’Nions, 2001, s. 5) toplumsal dayanışmanın önünde bir settir denilebilir. Çünkü, bir toplum kendisine yabancı bildiğini bazen norm ve değerleri açısından saflık karşıtı kirli ve tehlike unsuru olarak görebilmekte ve bu doğrultuda uzak kalmayı yani bilinçli bir şekilde tanımamayı tercih edebilmektedir (Douglas, 2007, s. 64-77). Bu durumun Romanlar örneğinde de geçerli olduğu söylenebilir.

¹ Makalede topluluğa Roman dense de toplumsal damgalamayı daha anlaşılır hale getirmek için bazı yerlerde *Çingene* kavramına müracaat edilmek zorunda kalınmıştır. Belirtmek gerekir ki bu müracaat ne makale yazarlarının tercihidir ne de Romanların büyük bir çoğunluğunun hoşnut olduğu bir adlandırmadır. Sahada görüşülen Romanlar da Çingene tanımından rahatsız olmaktadırlar. Bunun küçük düşürücü bir anlamı olduğunu düşünmektedirler.

Türkiye'deki Romanların Rom kolu, daha çok dışa açık organik dayanışma üzerinden kültürleşme ve değişim gösterirken, alandaki sermayelere de büyük oranda erişim kısıtlılığı yaşamadığı ifade edilebilir. Öte yandan Dom ve Lom gruplarının dışa kapalı mekanik dayanışma ile kültürleme üzerinden, grup kültürü sermayeleri ile ötekileştirmeye daha yakın oldukları görülür. Çalışmada, organik dayanışmaya daha yakın görülen İstanbul Arnavutköy'de bulunan Boyalık Mahallesi Romanları (Bkz. Şekil 1) üzerinden hareket edilmiştir.

Şekil 1

Boyalık Mahallesinde Roman Evi²

Sosyolojik Açıdan Romanlara Dair Genel Bakış ve Türkiye'deki Roman Grupları

Çalışma grubu, en az alt kültür olarak Türkiye'de bir yere sahip olsa da haklarındaki genel bilgilerin eksik ya da yanıltıcı olduğu düşünülmektedir. Bu açıdan Romanların hem toplumsal alandaki bilinirlikleri hem de akademik çalışmalardaki sınırlılık, onların köklerine/kültürlerine/farklılıklarına dair bulguları yetersiz bıraktığı gibi en basit manada bu gruba verilen farklı isimlerin de çalışılmalarını zorlaştırdığı görülmektedir. Romanlar, genel kaniya göre Hindistan'dan başlayan göç süreçleriyle beraber birçok ülkeye göç etmiş göçebe topluluklardır ve yaşadıkları yerlerde farklı terimlerle tanımlanmışlardır. Çalışmanın ana odağı Türkiye'deki Romanlar olduğu için diğer ülkelerdeki hususlara değinmek bu çalışmanın maksadını oluşturmamaktadır. Bu doğrultuda Türkiye'deki Romanlar, kendi içlerinde üç kola ayrılmıştır: Dom, Rom ve Lom. Bunlardan Domlar, doğuya; Romlar, batıya; Lomlar ise kuzeye göç eden Romanlar için kullanılan alt grup kavramlarıdır. Ayrıca, Türkiye'de Romanlar için bölgeden bölgeye değişen ve halk arasında kullanılan "*kıpti, çingen, pomak*" gibi kavramlar da öne çıkmaktadır. Bu üç alt gruba dair bilgiler aşağıdaki gibi özetlenebilir.

Kendilerini "Kürt göçebesi" olarak tanımlayan ve "*karaçi, aşık, mıtrıp*" gibi isimlerle de gruplaşan Domlar, ekseriyetle Türkiye'nin doğusunda ikamet ederler. Kürt kültürüyle iç içedirler ve Kürtçe bilmektedirler. Ekonomik refahları gibi eğitim seviyelerinin de düşük olduğu görülür. Erkekler geçimlerini müzisyenlikle sağlarken, kadın ve çocukların dilencilik yapabildikleri belirtilmektedir. Erken yaşta evlilik yaptıkları ve kadınların el ile yüzlerindeki dövmelemler, aşiret veya aile mensubiyet simgesi olduğu kabul edilir (Kolukırık, 2008, s. 150). Roman topluluğunun sosyoekonomik toplumsal statüsü açısından en düşük seviyesinde Domların bulunduğu anlaşılmaktadır.

Türkiye'nin kuzeyine göç etmiş olan Lomlar, Doğu Karadeniz'de bulunmaktadır. Bölge kültürünün etkisiyle kültürleşme yaşamışlar ve bu durum kültürlemelerini nispeten değişime uğratmıştır. Bu uyumlanmayla, eğitim seviyeleri yükselmiş ve özellikle kamu kurumlarında çalışanların oranı artmıştır. Lom erkeklerinin bir bölümünün eleçilik yaptıkları, kadınların ise bunları sokaklarda satarak geçindikleri bilinir. Olası toplumsal damgalanma gereği kimliklerini gizli tutmayı tercih eden Lomlara, Poşa da denmektedir (Kolukırık, 2008, s. 151). Doğu Karadeniz örneği üzerinden, Türkiye'deki Romanlar için bölge kültürünün, kültürleşmelerinde önemli bir etken olduğu anlaşılmaktadır. Merkezi üst grubun, Romanları zorla kültürel asimilasyona tabi tutmak gibi temel politikaları olmasa da açık tabakalaşmaya dahil etmek için kültürleşmelerini ve bu amaçla kültürel gecikme yaşamadan uyum göstermeleri beklenmektedir.

² Boyalık Mahallesindeki Romanların evleri diğerlerine göre daha sade ve bakımsızdır, 5 Mayıs 2023.

Çalışmanın araştırma grubu olan ve Türkiye'nin batısına göç eden Rom gruplarının, Dom ve Lom gruplarına kıyasla, toplumun diğer kesimleriyle daha sürdürülebilir ilişkiler kurdukları anlaşılmaktadır. Rom grubunun eğitim seviyesi, Dom ve Lom gruplarınıninkine kıyasla daha yüksektir. Nitekim, kamu kurumlarında Rom grubundan çalışan kişi sayısı fazladır. Bu durum, onların iş dayanışması ve kültürel işlevsellik üzerinden toplumsal uyuma dahil olduklarını göstermektedir. Öte yandan Romlar, Roman müziğinin temsilcileri olarak da kabul edilmektedir (Kolukırık, 2008, s. 149). Roman müziğinin, her iki kesim arasında ortak bir kültür yarattığı ve iletişimin buradan daha sorunsuz kurulup ilerlediği görülmektedir. Nitekim, Türkiye'de Romanların toplumsal alanda en çok görünürlük sağladıkları ve toplumsal onayla birlikte iş bölümüne en çok katkı sağladıkları husus, müziktir. Ayrıca Rom Romlarının diğer gruplardan farklılaşmaları, Türkiye'nin Batısında konumlanmalarıyla ve bu bölgenin olanaklarının daha erişilebilir olmasıyla açıklanabilir. Merkezde konumlanma hem görünürlüğü arttırmakta hem iş bölümünü sağlamakta hem de toplumsal uyum üzerinden dayanışmayı mümkün kılmaktadır.

Üç Roman grubunun farklı özelliklerine rağmen onlar sosyolojik açıdan, özellikle grup kimliği üzerinden, toplumsal hiyerarşinin alt tabakasında sınıflandırılırlar. Bu durumun, olumsuz manada iki sebebi bulunmaktadır:

- Yerleşik topluma uyum sağlamayan ve kültürel gecikmeye sebebiyet veren Romanlar;
- Romanların, geçmişten gelen aktarılmış bir öğrenmeyle farklı oldukları inancıyla, toplum tarafından ötekileştirilmeye devam edilmeleri.

İlk unsur, Roman topluluğu kaynaklı bir husus iken ikincisi toplum merkezlidir. Bu durum onların toplumun büyük bir kesimi tarafından "kirli" yani "tehlikeli ve aykırı" olarak sınıflandırılmalarına sebebiyet vermektedir. Genel açıdan tehlike ve kirlilik hususu, toplumun uygun bulmadığı, yabancı olduğu, kültüre aykırı gelen, sözlü normlar ve değerlerdir (Douglas, 2007, s. 64-77). Esasen toplumlar, kendi düzenini sağlama ve kendisini korumak adına, bilinçli biçimde kimi grupları tehlikeli/kirli olarak ötekileştirebilmektedir (İlhan ve Fırat, 2017). Bu yaklaşım birçok ülkede uygulanan Romanlar örneğinde de görülmekle birlikte (Fraser, 2005, s. 209), sermayelere erişimlerini ve sosyal yaşamlarını kısıtlamaktadır. Bu husus aslında yeni bir olgu değildir. Romanlar tarih boyunca, ya merkezden uzak tutulup çevreye sıkışık kalmış ya da toplum içerisinde kültürelleşme üzerinden sosyal asimilasyonla karşılaşmışlardır (Ünalı, 2012, s. 615-626). Bu yaklaşımı Türkiye örneği üzerinden, Sulukule Romanları ile ele almak mümkündür. İstanbul'da bulunan Sulukule, Romanların kentin merkezinde topluluk olarak yaşadığı ve hatta mekânsal gettoleşme oluşturdukları bir mahalleydi. Kentsel dönüşüm kararıyla, zorunlu bir değişim/dönüşüme giren mahallenin büyük bir kısmı için yeniden inşa kararı alınınca, bölgedeki Romanların çoğunluğunun merkezden uzak ve düşük gelirli bölgelere taşındıkları ve/veya tahliye edildikleri bilinmektedir. Bu proje, mimari modernleşme adına fayda sağlasa da Romanlar için kültürel kaybı da beraberinde getirmiştir. Mahallede uzun yıllar yaşamalarının getirisi olarak oluşan sosyokültürel izlerin bu süreçle silindiği; yeni yaşam alanlarında ise geçim kaynakları olan çalgıcılık ve çengiciliği sürdüremedikleri gözlemlenmiştir (Göncüoğlu ve Yavuztürk, 2010, s. 107-134). Yerleşik mahalle kültürelmelerinin, merkezden çevreye alınmalarıyla, kültürel unsurlarını kısmen kaybetmelerine yol açılmıştır. Zira, onlar açısından mesleki hususun, kültürlerinin bel kemiği olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Öyle ki bazı toplulukların, toplumdaki konumlarına göre mesleki tabakalaşmaları bulunmaktadır. Mesela Hindistan'daki varna³ ve jati⁴ kast sisteminde olduğu gibi her sülalenin bir varnası ve jatisi bulunmakla birlikte, sülaleler mesleki birlikler üzerinden iş bölümüne katılarak varlık göstermektedir. Bu örneğe benzer biçimde, Roman topluluklarını da mesleki tabakalaşma üzerinden kolayca tanımlamak ve toplumdaki diğer birey ve gruplardan ayırmak mümkündür (Fırat, 2016, s. 38). Buna göre Romanlar çiçekçilik, hurdacılık vb. Meslekler üzerinden gelir elde etseler de müzisyenliğin onların en önde gelen meslekleri olduğu görülmektedir

³ Hindistan'da toplumsal tabakalaşma, dört unsur yani kölelik, kast, lonca ve sınıf yapılanmaları üzerinden ele alınabilir. Kast sisteminde en bilinen kapalı tabakalaşma modeli Hindistan'da uygulanan varna ve jati sistemidir. Hindu dinine inananların toplumsal olarak örgütlenmesi amacıyla yaratılmış bir tür sosyal hiyerarşi sistemidir. Her Hindu bir kast yani varnaya mensup doğar ve böylece diğer varnalardan çeşitli ayrıcalıklar veya ötekileştirilmelerle ayrılır. Hindistan'da toplum dört varnaya ayrılmaktadır. Hiyerarşik olarak en tepede bilginler ve rahiplerden oluşan Brahmanlar ardından askerler, prensler ve üst düzey memurlardan meydana gelen Kşatriyalar, devamında tüccarlar, toprak sahipleri ve çiftçileri oluşturan Vaişyalar ve en altta işçiler ile kölelerin grubu Sudralar yer alır. Bu sistemde varnalararası dikey hareketliliğe izin verilmemektedir.

⁴ Yine Hindistan'daki tabakalaşmada, varna içindeki yatay hareketliliğe jati denmektedir. Jati sadece ilk üç varnada serbest iken Sudralarda değildir. Zira jati, varna içindeki farklı sülale ve meslek gruplarını belirleyen kast içi ayrı bir kast sistemidir. Özetle Hindistan'daki kast tipi tabakalaşmanın sebebi, gruplararası yatay ve dikey hareketliliğin serbest olmaması ve nesiller boyu sürmesinden kaynaklanmaktadır.

(Sal, 2009, s. 43). Eski Sulukule örneği üzerinden Romanların toplumsal alanda müzisyenlik ile görünürlük ve kabul elde ettikleri fakat kentsel dönüşümle birlikte değişen ikamet kültürüyle, bu durumun şimdi olmasa da bir iki nesil sonra kültürel atık olacağı söylenebilir.

Modernleşme, her ne kadar teknolojik ve bilişsel gelişmeyi sağlasa da küresel ve kentsel öğelerin güçlenmesiyle, yerel topluluklara ait geleneksel öğeleri zayıflatmaktadır (Giddens, 1998, s. 62). Bununla birlikte kimi çatışma grupları ve/veya alt gruplar, bir yandan değişip/dönüşüp modernleşmeye uyumlanırken kimi ya dışa kapalı oldukları için ya da diğer gruplarca ötekileştirmeye maruz kaldıklarından toplumsal sorun yaşamaktadırlar. Günümüzde Roman topluluklarının da benzer bir kültürel uyumsuzluk ve gecikmeyle toplumun bir parçası olmadıkları gibi, yer yer tabakalaşmaya, ötekileşmeye ve damgalanmaya maruz kaldıkları görülmektedir. Tabakalaşma aslında her toplumda var olan bir tür yönetim biçimidir. Gelişmiş ülkelerde uygulanan açık tabakalaşma, yatay ve dikey hareketliliğe olanak tanıyan ve insanları daha çok bireysel marifet ile kazanılmış statülerine göre sınıflandıran bir tür demokratik düzen uygulaması iken anti demokratik ve/veya gelişmekte olan/gelişmemiş ülkelerde, yarı kapalı ve/veya kapalı tabakalaşma ile toplumsal bütünlüğü bozan hegemonik bir sistem olarak uygulandığı bilinir (Haviland vd., 2008, s. 556). Buradaki uygulama, yatay ve dikey hareketlilik serbest değildir ve üst grubun oluşturduğu *kayırlan statüye*⁵ olanak tanıyan ve daha çok verilmiş statülerden ibaret, bir tür demokratik olmayan uygulamadır. Bu ötekileştirme sadece sosyokültürel ve mesleki tercihleri dolayısıyla değil, fiziksel görünüşle de ilişkilendirilebilir. Tekrardan Hindistan'daki varna ve jati sistemine dönmek gerekirse, bu tabakalaşma aynı zamanda "ten rengi hiyerarşisi" üzerinden daha açık tenli olanları üst gruba, daha koyu tenli olanları ise alt gruba mensup görmektedir. Benzer bir anlayışla, Türkiye'deki Romanların da geneli itibarıyla koyu buğday ten renkleri onları diğerlerinden dış görünüşle kolaylıkla ayırtırmanın bir aracı olabilmektedir. Bu farklılaştırma esasen bir damgalamadır. Çünkü toplumun belli bir kesimi için bu unsur, olumsuz bir yargıya tekabül etmektedir ve onları yer yer toplum dışı olarak damgalayarak, fırsat/güç/statü kaybına yol açan bir ötekileştirmeye karşılık gelebilmektedir (Goffman, 1963). Türkiye her ne kadar fırsat eşitliğine dikkat etmeye çalışan bir ülke olsa da yüz yüze ilişkilerde mahalle baskısının önüne yasaların da set olmadığı ve grupların muhatap olmak istediklerini kendi kişisel ve grup tercihlerine göre belirledikleri anlaşılmaktadır. Ve toplumsal damgalama, tarihten gelen sözlü norm ve değer olduğundan, değişmesi yazılı norm gibi hemen mümkün değildir.

Toplumlar neden belli bir topluluğu damgalar ve ötekileştirir? Bunun sembolik etkileşimcilik üzerinden bir açıklaması var mıdır? Toplumlar kendilerine ve geleneklerine, tehdit unsuru olarak gördüklerini "tehlikeli" ve "kirlili" olarak sınıflandırabilirler. Douglas'a göre bir toplumun kabul gördüğü genel işleyiş saflık iken, bunun bozulma tehdidi kirlilik olarak algılanabilmektedir (Douglas, 2007, s. 64-77). Bu açıdan bazı topluluklar, bir iç sosyal savunma refleksiyle kendilerini saf olmayan kirliden korumak adına ötekileştirme aracını kullanmaktadırlar. Türkiye'de de Romanların, toplumun genelinden farklı bir yaşam geleneğine sahip olmaları, onların ötekileştirilmesini beraberinden getirebilmektedir. Çalışmanın devamında bu hususlar gibi hipotezler, bulgularla birlikte ele alınıp, yorumlanacaktır.

Yöntem

İstanbul'un Arnavutköy ilçesi 2023 yılı verilerine göre 336.062 nüfusa sahiptir. Nüfusun 163.361'ini kadınlar, 172.701'ini ise erkekler oluşturmaktadır. Arnavutköy'de toplam 38 mahalle bulunmaktadır ve çalışmanın yürütüldüğü yer Boyalık Mahallesidir. Mahallede 764 kişi ikamet etmektedir ve Roman seçmen sayısı 122 kişidir. Çalışmada 122 kişinin tümüne ulaşmak gibi gönüllülüğe dayalı sosyolojik bir çalışma yapmak mümkün olmadığından, anahtar kişi yardımıyla girilen sahada kartopu yöntemiyle ilerleme sağlanmıştır. Literatür taraması akabinde, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilim Etik Komisyonundan etik kurul onayı alınarak sahaya çıkmıştır. (*Tarih:30.03.2023, Toplantı No: 2023/03*) Çalışmada, karma

⁵ Kayırlan Statü, genel açıdan literatürde var olan "Verilmiş/Edinilmiş", "Kazanılmış/Sosyal", "Anahtar Statülere" ek olarak Çatlı tarafından derslerde sözlü söylemle kullanılan bir kavramdır. "Kayırlan Statü", özellikle siyasi hegemonyada, ekonomik dalgalanmada ve değerlerin süreklilik arz etmediği gündelik hayat sosyolojisinde insan ilişkilerinin borsa gibi değişken olmasından dolayı "çıkarıcı" ve "geçiciliği" vurgulayan bir terimdir. Kayırlan Statü kısa süre için bireye/gruplara ciddi bir kazanım sağlar. Her ne kadar bu çalışmada bahsedilmese de yine Çatlı tarafından derslerde kullanılan Simüle Nefret Statüsü, özellikle dijital iletişimin artmasıyla, sosyal mecralarda linçlenen bireylere/gruplara yönelik oluşturulan eyleme verilen addır. Bireyi tanımadan, simülasyon alanında "yaratılan" bir algı üzerinden, sanal kitle psikolojisiyle geliştirilen duygu durumu da çıkarıcı ve geçici olabilmektedir. Kitlenin, simüle nefret ile karşı olduğuna karşı olmamak ve/veya kayırlan statü üzerinden sahiplenmek, günümüz iletişiminde çok fazla kullanılmaktadır.

yöntemler kullanılmıştır. Çalışmada anket yürütülmüş ve katılımlı gözlem için sahaya birçok kez⁶ gidilerek deneyim elde edilmiştir. Anket, 22 kapalı uçlu sorudan oluşmaktadır. Sorularda grup içi gündelik sosyokültürel yapılanmaya, toplumsal kültürel paylaşımlara ve geleceğe dair beklentilere odaklanılmıştır. Çalışmada beş hipotez belirlenmiştir. Hipotezler bağlamında oluşturulan anket sorularının analizi, SPSS 19.0 programında yapılmış ve bulgular kısmında ele alınmıştır. Hipotezler şunlardır:

Hipotez 1: Romanların eğitim durumu düşüktür (Soru 3)

Hipotez 2: Romanlar kendi toplulukları dışındakilerce ötekileştirilmektedir (Soru 18 ve 22)

Hipotez 3: Romanların ötekileştirmelerinin sebebi, yasadışı ekonomik gelir elde ettiklerine dair bilgidir (Soru 20)

Hipotez 4: Romanlar kendilerini kültürel gelenekselci olarak görmektedir (Soru 21)

Hipotez 5: Romanlar aidiyet bakımından kendilerini önce Roman olarak tanımlar (Soru 22)

Araştırmanın ana problemi, Romanların alt grubu oluşturmalarına bağlı yaşanan unsurlara ek, üst grup gibi diğer alt gruplarca da ötekileşme/tabakalaşma/damgalama görebilmeleri ve buna paralel olarak dışa kapalı kültürel yapılanmalarıyla, toplumsallaşmaktan ziyade gettolaşmaya daha yatkın olmalarıdır. Max Weber modernleşmeyle birlikte, kentteki birey ve toplulukların “bürokrasi” kültürüyle beraber toplumsal yapılara uyum gösterdiğini belirtir. Bu hususun özellikle bürokratik uyumla sürdürülebilir olduğu, aksi halde kente özgü kültürel işlevsellik elde edilemeyeceğine ekler. Zira, bürokrasi kültüründe işlevsel olmak ve toplumca kabul edilmek, organik dayanışmanın bir bölümünde sorunsuz işliyorken; mekanik dayanışmanın önünde bir çeşit “mahalle baskısı” ile karşılaştığı görülmektedir. Bu açıdan Romanların, kentte bürokrasi ile organik dayanışma üzerinden yer yer toplumsallaştıkları fakat mekanik dayanışmada daha çok kendi gruplarıyla grup içi bir iletişimle ilerlemeyi tercih ettikleri ve/veya buna mecbur kaldıkları düşünülebilir. Bu bilginin eski bir ezberden ibaret mi olduğunun akademik merakıyla, ana problem “Romanlar toplumsallaşmanın neresindedir?” ve “toplumsal alanda kendilerini tanımlama biçimleri nelerdir?” sorularıyla belirlenmiştir.

Türkiye’de kültürel uyum ve toplumsal dayanışma biçimi her alanda gelişime yönelik ilerleme kaydedememiştir. Ağırlıklı olarak alt grup, zaman zaman da çatışma grubu olarak sınıflandırılan Romanlar, gündelik hayatlarında pek çok problemle karşı karşıya kalmışlardır. Elbette günümüzde birçok birey ekonomik, sosyokültürel ve ideolojik sorunlarla karşılaşabilmektedir ve esas kıstas, bunları özellikle bir grubun bilinçli ötekileştirmesinden mi yoksa kapitalizmden kaynaklanan olağan hayat mücadelesinden mi kaynaklandığıdır? Sert ve Turhan’ın da belirttikleri gibi (2019, s. 536) nefret söyleminin ve ötekileştirilmenin temelinde, bir grubun kendilerinden farklı olana karşı hoşgörüsüzlüğü yatmaktadır. Farklı olanın bir tehdit unsuru olarak görülmesi, onun her alanda dışlanmasının önünü açmaktadır. Her ne kadar Türkiye’de “sivil haklarda” ilerlemeler kaydedilmiş ve bu haklar birçok medeni toplumdaki daha gelişmiş olsa da günümüz Romanlarının değişen koşullarıyla, yeniden odaklanması gerektiği düşünülmektedir. Bu amaçla çalışmada, Türkiye’deki Romanların sosyokültürel yapılanmalarına odaklanarak, artan toplumsal dayanışmaya ek olarak ötekileştirilme olgularının ele alınması ve bu hususlar var ise bunların nedenlerinin ortaya koyulması planlanmaktadır. Bilim, toplumun duygusal tepkilerini ve/veya ötekileştirdiğini empati kurarak anlamlandırması dolayısıyla özgürleştirme özgürlüğüdür. Bilim insanı, kendi doğrusunu değil hem sahadan elde ettiklerini bulgu olarak ele alır hem de toplumsal katkı için en gerçekçi önerilerini tartışmaya sunar. Bu özgürlük, bilim insanının eriştiği bilgiyi kamusal alana bildirmesiyle mümkün olabilir. Suya atılan ilk taşır bilimsel bilgi. Bu amaç ile, ulus-devlet yapılanması dolayısıyla Roman topluluğunun geleneksel değerlerini de koruyarak organik dayanışmaya daha çok katılım sağlamaları; çatışma grubu olarak değil de alt grup olarak toplumda daha çok yer edinmeleri ve bu doğrultuda ülke birliği adına fayda sağlanması hedeflenmektedir.

⁶ Sahada altı farklı tarihte katılımlı gözlem için bulunulmuştur.

Bulgular

Bulgular, anketten ve katılımlı gözlemden elde edilen analizlere ve yorumlara dayanmaktadır. Katılımlı gözlemden elde edilen deneyimler de yer yer bulgulara aktarılmıştır. Buna göre Boyalık Mahallesi'nde kendi ortamlarında 10'u kadın, 15'i erkek toplam 25 kişiyle anket için görüşme sağlanmıştır. Aslında bu sayı, genel açıdan az gibi dursa da Arnavutköy Boyalık Mahallesi'ndeki 18 yaş üstü Romanın sadece 122 kişiden ibaret olduğu ve görüşülen 25 kişinin, toplamın beşte birine karşılık gelmesi, araştırma örnekleminin, araştırma evrenini yansıtmaya elverişli yani yeterli olduğu anlaşılacaktır. Bunların %12'si (3 kişi) 18-27 yaş, %28'i (7 kişi) 28-37 yaş, %16'sı (4 kişi) 38-47 yaş, %20'si (5 kişi) 48-57 yaş, %20'si (5 kişi) 58-67 yaş ve %4'ü (1 kişi) 68-77 yaş grubunda yer almaktadır. Yaş dağılımının, dengeli tutulduğu söylenebilir.

Görüşülenlerin %84'ü evli, %4'ü bekar ve %12'si eşi vefat etmiş olarak sınıflandırılmıştır. Toplumda hem erken yaşta evlenme hem de iç evlilik yoğunluktadır. Hatta "kız kaçırma" usulü evliliğin de gençlerce tercih edilebildiği öğrenilmiştir. Evlilik paktında önce dini nikah, ardından belediye nikahı kıyıldığı ve tek eşliliğe önem verildiği görülmüştür. Eşleri vefat edenlerin evlenmedikleri ve aile bağları kuvvetli olduğundan, aileleriyle ya aynı binada ya da aynı evde, genelde geniş aile biçiminde yaşamaya devam etmeleri dikkat çekici olmuştur. Aile mensuplarının, özellikle de anne-babalarına yaşlarına hürmeten saygılı oldukları, koruyup kolladıkları gözlemlenmiştir. Dolayısıyla saygınlığa dayalı yaş hiyerarşisinden bahsetmek mümkündür. Ayrıca Romanlarda, gelin ve kaynana sisteminin büyük oranda devam ettiği ve yaşı geçkin kadının, aile üzerinde belli bir hegemonyaya sahip olduğu gözlemlenmiştir.

Boyalık Mahallesi Romanları, bakabilecekleri kadar çocuk sahibidirler. Görüşülenlerin %48'i iki çocuk, %20'si tek çocuk, %12'si üç veya dört çocuk sahibiyken, %8'inin anne baba olmak istediklerini ancak henüz çocuk yapmadıkları, %4'e karşılık tek bekar kişinin de çocuğu olmadığı kaydedilmiştir (Bkz. Tablo 1). Genel manada %68'inin bir veya iki çocuklu olduğu ve çok çocuklu kalabalık aile tipini oluşturmadıkları tespit edilmiştir.

Tablo 1

Katılımcıların Çocuk Sayısı Dağılımı

Çocuk Sayısı	N	%
Bekar	1	4,0
Çocuğu yok	2	8,0
1 çocuk	5	20,0
2 çocuk	12	48,0
3 çocuk	3	12,0
4 çocuk ve üstü	12	12,0
Toplam	25	100,0

Toplumsalın kültürleme biçimini yansıtan eğitim anlayışları, Tablo 2'de ele alındığı üzere nispeten düşüktür. Görüşülenlerin %52'si ilkokul, %24'ü üniversite mezunudur. Yüksek tahsillilerin hepsi Z Kuşağı olduğundan, yakın gelecekte eğitim oranı gösterge çizelgesinin artacağı öngörülebilir. Bu husus, kentleşmeyle beraber eğitime verdikleri önemin arttığını yansıtmaktadır.

Tablo 2

Katılımcıların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Eğitim Durumu	N	%
Okuma yazma bilmiyor	1	4,0
İlkokul mezunu	13	52,0
Ortaokul mezunu	4	16,0
Lise mezunu	1	4,0
Yüksekokul/Üniversite mezunu	6	24,0
Toplam	25	100,0

Eğitim seviyesiyle paralel olarak işlevsellik kazandığı görülen mesleki duruma göre (Bkz. Tablo 3), katılımcıların %40'ı çalışmamaktadır ve bunlar arasında iki kişi dışında tümü kadındır. Erkeklerin %20'si kamu sektöründe, %24'ü özel sektörde

işçi iken %16'sı çeşitli iş kollarında günlük/mevsimlik işçi olarak çalışmaktadır. Roman topluluğunun göçebe kültürden gelmeleri, yaşamlarını halen etkilemektedir. Ne var ki özellikle genç kuşakla birlikte, eğitim ve mesleki alanlarda değişim geçirdikleri görülmektedir. Toplumsal iş bölümü üzerinden kamusal alanda daha görünür ve toplumca kabul edilebilir olabileceklerinin farkındalar. Ayrıca görüşmelerde, ekonomi odaklı gelecek kaygısı taşıdıklarından devlet güvencesine önem verdiklerini de belirtmişlerdir. Buna göre %84'ü Sosyal Sigorta Kurumuna bağlı güvence altındayken, %16'sının herhangi bir güvencesi olmadığı görülmüştür.

Tablo 3

Katılımcıların Çalışma ve Meslek Durumlarına Göre Dağılımı

Mesleki Durum	N	%
Çalışmıyor	10	40,0
Kamu sektöründe memur	5	20,0
Özel sektörde işçi	6	24,0
Özel sektörde kendi işi	-	-
Diğer	4	16,0
Toplam	25	100,0

Genel olarak geçmişten günümüze Romanların ekonomik gelirlerinin düşük olduğu bilinmektedir. Ankette de benzer bir yaklaşım ortaya çıkmıştır (Bkz. Tablo 4). Görüşülenlerin %20'sinin aylık şahsi geliri olmasa da ortak hane içi dayanışmayla geçim sağlamaktalar. %16'sının ise asgari ücret⁷ altında kazançları olduğu görülmektedir. 2023 yılı asgari brüt ücret karşılığı 10.008 TL iken sadece %8'inin 25.000 TL ve üstünde aylık şahsi gelirleri bulunmaktadır. Öte yandan haneye giren gelire bakıldığında, sözlü görüşmelerde aktardıklarına göre ekonomik refah seviyelerinin az da olsa yükseldiği belirtilmiştir. Ayrıca aile içi dayanışmanın, ekonomiye de katkı sağladığı söylenebilir. Benzer bir yaklaşımla, bir kişi hariç herkes en az iki kişi olarak aynı haneyi paylaştıklarını ifade etmişlerdir. %16'sı iki kişi, %56'sı üç-dört kişi, %20'si beş-yedi kişi ve %4'ü sekiz kişi ve üstü olarak aynı hanede yaşamaktadır. Zira aynı hane paylaşımı, aylık geçim yükümlülüğünü dayanışmayla sürdürülebilir kılmaktadır. Bunlardan %64'ü kendi evinde yaşamaktadır. Bu, yüksek bir orandır. Öte yandan %24'ü kirada yaşarken, %12'si yakınlarının evinde kaldıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 4

Katılımcıların Şahsi ve Hane Toplamı Aylık Gelir Dağılımı

Aylık Şahsi Gelir	N	%	Hane Toplam Gelir	N	%
Gelirim yok	5	20,0	Gelirimiz yok	-	-
Asgari ücret altı	4	16,0	Asgari ücret ve altı	4	16,0
Asgari ücret	4	16,0	Asgari ücret	4	16,0
7.000-9.000	3	12,0	7.000-9.000	4	16,0
9.000-12.000	3	12,0	9.000-12.000	5	20,0
12.000-15.000	2	8,0	12.000-15.000	-	-
15.000-20.000	1	4,0	15.000-20.000	2	8,0
20.000-25.000	1	4,0	20.000-25.000	2	8,0
25.000 ve üstü	2	8,0	25.000 ve üstü	4	16,0
Toplam	25	100,0	Toplam	25	100,0

Hipotez 1'de belirtilen "Romanların eğitim durumu düşüktür" yaklaşımı, bulgularla desteklenmektedir. Buna göre bir kişinin okuma yazma bilmediği, on üç kişinin ilkökul, dördünün ortaokul, bir kişinin lise mezunu olduğu hatırlatılmalıdır. Sadece gençlerden meydana gelen altı kişi üniversite eğitimi almıştır. Bu bulgular literatürdeki yaklaşımlarla örtüşmekle beraber eğitimin, iş seçimini de biçimlendirdiği görülmektedir. Fırat, mesleki seçim ve tabakalaşma üzerinden Romanların toplumdaki diğer gruplardan ayırt edilebileceğini ifade eder (Fırat, 2016, s. 38). Sal ise, eğitim seviyesi düşük olan Romanların

⁷ 2023 yılı asgari brüt ücret 10.008,00 TL'dir.

müziyenlik, çiçekçilik, hurdacılık vb. (Sal, 2009, s. 43) işler yaptıklarını belirtir. Romanları tek tipleştirmemek adına Kolukırık, Rom'ların, Dom ve Lor'a kıyasla eğitim seviyelerinin daha yüksek olduğunu aktarır (Kolukırık, 2008, s. 149-151). Öte yandan modernleşmeyle birlikte Romanların eski mesleklerini sürdüremedikleri de belirtilir (Göncüoğlu ve Yavuztürk, 2010, s. 107-134). Çalışma bu yaklaşımlarla örtüşmektedir. Romanları tek tipleştirmek çok gerçekçi değildir zira değişip dönüşen kültür edinimleri ve yeni neslin kültürlenerek kültürlenmesi birlikte düşünülmesi gereken hususlardır. Romanlarda eğitim düzeyi yüksek değildir fakat çalışmada görüşülenler üzerinden kuşaklararası bir kıyas yapıldığında, genç kuşağının tümünün üniversite eğitimi görmesi, bu durumun dönüşümüne kanıt teşkil etmektedir. Eğitim seviyesi yükseldikçe de ekonomik refahın belli bir oranda artacağı öngörülebilir. Ayrıca modernleşme ve bürokrasinin de Romanları kısmen değiştirdiği anlaşılmaktadır. Öyle ki Roman topluluklarının göçebelikten yerleşik yaşama geçmeleri, İstanbul'un merkezinde olmasalar da Arnavutköy gibi kente çok yakın bir çevre yerleşimi üzerinden görünürlüklerini sağladığı ifade edilebilir. Buna göre %48'i kentte, %52'si köy veya kasabada doğduklarını ve akabinde kente, sosyokültürel olanaklar veya iç kargaşa sebebiyle göç ettiklerini belirtmişlerdir.

Katılımcıların gelirlerinin en fazla harcadığı alanlar (Bkz. Tablo 5) sırasıyla %48 gıda, %24 kira/konut kredisi, %24 giyim, %20 eğitim, %4 sağlık, %4 sosyal aktivite/tatil, %4 araç/araç kredisi ve %4 diğer harcamalardır. Buna göre aylık harcamaların zorunlu ihtiyaçları gidermeye yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Aslında bu kısıtlı ekonomik refah, Türkiye'de alt tabakanın genel durumunu yansıtmaktadır; bu durum sadece Romanlara özgü değildir. Tablo 3'te de ele alındığı üzere, görüşme sağlananların %68'i asgari ücret altında gelire sahiptir. Bourdieu'nun da belirttiği üzere meşrulaştırılan üst gruplara karşın, alt gruptakiler sermayelere erişim kısıtlılığı yaşamaktadırlar (Bourdieu, 1998, s. 192). Romanların ekonomik sermayede alt gruba mensup olmaları, ötekileştirilen grup statüsüyle açıklanmaya uygun değildir. Zira Türkiye'de alt grupta yer alan birçok topluluk vardır. Alt grupta yer almalarının daha çok düşük eğitim seviyesiyle, sosyalleşmede kültürel gecikme yaşamalarıyla ve/veya kısmen dışa kapalı olmalarıyla alakalı olduğu da söylenebilir. Kolukırık, Romanlar alt veya çatışma grubunu meydana getirdiklerini belirtir (Kolukırık, 2004, s. 30). Bu doğrultuda belirtilmelidir ki çalışmaya dahil olan Romanlar çatışma grubunu değil, alt grubu teşkil etmektedir. Dolayısıyla Romanlar için genelleyci yaklaşımların her zaman sahada karşılık bulmadığı görülmüştür. Bu ifade, "ötekileştirme" hususunda daha ayrıntılı ele alınmıştır.

Tablo 5

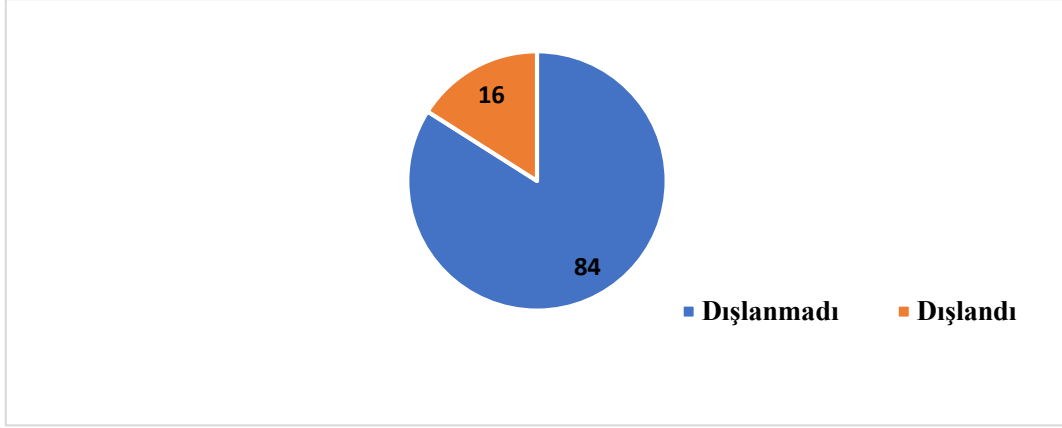
Katılımcıların Gelirinin En Fazla Harcandığı Alan Dağılımı

Gelirin En Fazla Harcandığı Alanlar	N	%
Eğitim	5	20,0
Sağlık	1	4,0
Gıda	12	48,0
Giyim	6	24,0
Sosyal aktivite/Tatil	1	4,0
Sanat	-	-
Kira/Konut Kredisi	6	24,0
Araç/Araç Konut Kredisi	1	4,0
Kozmetik	-	-
Diğer	1	4,0

Hipotez 2 (Romanlar kendi toplulukları dışındakilerce ötekileştirilmektedirler) ve hipotez 3'de (Ötekileştirmelerinin sebebi, yasadışı gelir elde etmeleridir) belirtilen "ötekileştirme" hususu birbirini tamamladığı için birlikte ele alınmaktadır. Boyalık Mahallesi mensuplarına, bireysel açıdan toplumsal dışlanma yaşayıp yaşamadıkları sorulmuştur. Literatür aşamasında, Romanların ötekileştirme yaşadıkları belirtilmesine karşın, çalışmada %84'ü bireysel açıdan toplumsal dışlanma yaşamadıklarını ifade etmişlerdir (Bkz. Şekil 2). Bu oran, toplumsallaşmaya dair olumlu bir göstergedir. Elbette Arnavutköy Boyalık Mahallesi, İstanbul'un merkezinde değildir ve çevre kültüründe daha çok dışa kapalı geleneksel aile/akraba/hemşeri kültürlenmesiyle yaşamaları, sosyalleşmede ortaya çıkabilecek çeşitli sorunlardan onları uzak tuttuğunu düşündürebilir. Bu yüksek oran, %16'sının bireysel toplumsal dışlanma yaşadıklarını belirtmeleri sebebiyle, bilgi sondajına gidilmesini gerektirmiştir.

Şekil 2

Toplumsallaşma ve Dışlanma

Görüşülenlere hangi konuda dışlanma yaşadıkları sorulmuş ve alınan muallak yanıtlar, daha önce %84'ünün dışlanma yaşamadıklarına dair verdikleri cevaplarla ikilem yaratmıştır (Bkz. Tablo 7). Bu husus, çalışmanın devamında yorumlanmaktadır.

Tablo 7'de görüldüğü üzere görüşülenlerin %64'ü dışlanmanın "dini, etnik köken, ekonomik vb." sebeplerden ziyade "diğer" seçeneğini işaretleyerek, bilgi sondajına rağmen ilkin tam bir açıklamada bulunmamışlardır. Bu durum, dışlanmaya dair bir kafa karışıklığı ve hegemonik baskıdan çok, bu hususa dair geçmişten gelen ezber bilgiyle cevap verdikleri izlenimi yaratmıştır. Çalışmanın devamında bilgi sondajı derinleştirildiğinde, bu ikilem açıklığa kavuşturulmuştur.

Tablo 7

Katılımcıların Bireysel Dışlanma Sebepleri Dağılımı

Bireysel Dışlanma Sebepleri	N	%
Dış görünüş	10	4,0
Etnik köken	5	20,0
Güven vermiyorlar	1	4,0
Diğer	16	64,0
Toplam	25	100,0

Aslında ikilemin sebebinin, sorunun soruluş biçimindeki farklı "öznelerden" kaynaklandığı anlaşılmıştır. "Bireysel dışlanma deneyimleri" ile "genel olarak Romanların dışlanıp dışlanmadığı" soruları, farklı öznelere sahiptir ve dolayısıyla cevapları da farklı olmuştur. Bu nedenle, görüşülenlerin %84'ü bireysel dışlanma yaşamamasalar da %16'sı bireysel dışlanma yaşamıştır. Öte yandan görüşmeye katılanların %40'ının genel düşüncesine bakıldığında, bazı Romanların toplumda olumsuz kabul edilen davranışlar sergilemeleri sebebiyle; %16'sının genel düşüncesinin, bazı Romanların suç işleme sıklıklarının toplumdaki diğer gruplara göre daha yüksek olmasından; %12'sinin genel düşüncesine göre bazı Romanların düzenleri olmadığı, konuşma tarzları ve giyinişlerinin ortalamanın altında olmasından dolayı toplumsal dışlanma yaşandığını düşündüklerini belirtmişlerdir. Buna göre %80'i genel düşünceleri doğrultusunda, toplumda şu veya bu sebepten Romanların dışlandıklarını ifade etmektedirler. Yalnızca %20'si Romanların toplumsal dışlanmaya maruz kalmadıklarını düşündüklerini belirtmişlerdir (Bkz. Tablo 8). Romanların dışlanma sebeplerinin kiminde Romanlar Romanları kabahatli görürken, kiminde ise Romanlar toplumu kabahatli görmektedir.

Tablo 8

Genel Kaniya Göre Romanların Dışlanma Sebepleri Dağılımı

Genel Kaniya Göre Romanların Dışlanma Sebepleri	N	%
Bazı Romanların toplumda olumsuz kabul edilen davranışlar sergilemeleri	10	40,0
Dışlanma yok	5	20,0
Bazı Romanların suç işleme sıklıklarının diğer gruplara göre daha yüksek olması	4	16,0
Düzenleri yok, konuşma tarzları, giyinişten dolayı	3	12,0
Bazı Romanların dilencilik yapmaları	1	4,0
TV’de yanlış yansıtılması	1	4,0
Ülkemizde çingene ve Roman karıştırıldığı için	1	4,0
Toplam	25	100,0

Sal, bazı Romanların yasadışı suçlara (kapkaççılık, hırsızlık, yasaklı madde satıcılığı vb.) bulaştıklarını belirtmektedir (Sal, 2009, s. 43). Araştırma kapsamında da görüşülenlerin %16’sı onların toplumsal ötekileştirme yaşama sebeplerinin altında, yasadışı hususlara bulaşmalarını sebep göstermişlerdir. Daha önce de belirtildiği üzere %40’ı Romanların olumsuz davranışlarını; %12’si devam eden göçebe yaşamları ve dış görünüşlerini; %4’ü dilencilik yapmalarını toplumsal ötekileştirilmenin sebepleri olarak göstermişlerdir. Genele bakıldığında, onların ötekileştirilmeye dair kanıları daha çok bazı Romanların, toplumun büyük çoğunluğundan farklı yaşayıp, davranmalarından kaynakladığı anlaşılmaktadır. Katılımlı gözlemde edinilen izlenime göre ötekileştirme hususunda Romanlar, toplumun genelinden ziyade, kent kültürüne ve modernleşmeye uyum sağlamayan topluluklarını tenkit etmektedirler. Birçoğunun genel aktarımına göre Batıdaki Romanlarla, Doğudakiler birbirlerinden farklıdır ve toplumdaki olumsuz yargı daha çok Doğudakilerin yaşam pratiklerinden kaynaklanmaktadır. Literatürde de Doğuda bulunan Domların, Lomlara kıyasla daha dışa kapalı olduğu belirtilmektedir (Kolukırık, 2008, s. 149). Bu manada Romanların, kendi alt gruplarını hiyerarşik bir sıralamaya soktukları söylenebilir. Elbette, bu söylemler daha geniş ölçekli çalışmalarla daha ayrıntılı ele alınmalıdır.

Sahada aktarılanlara göre, toplum Romanları iyi tanımamaktadır; bu yabancılaşmanın bir yansıması olarak da farklı Roman gruplarının farklı geleneklere sahip oldukları, kentleşmeye uyum hususunda hepsinin aynı sosyalleşmeye tabi olmadıkları ancak toplumun bir genelleme yaparak yanılısına yaşadığını belirtmişlerdir. Bu bulgu, O’inions’da karşımıza çıkan “toplumsal ön yargı” kavramıyla ele alınabilir (O’inions, 2001, s. 5). Toplumsal ön yargılar, tarihte elde edilen deneyimlerle sabittir. Devir değişir, insan değişir ama toplumsal ön yargı kolay değişmez. Çünkü toplum, tarihten gelen bu bilginin, zamanında kendisine sorun teşkil ettiğini ve en korunaklı tutumun, ilgili grupla yabancılaşma olduğuna karar vermiştir. Bu doğrultuda toplum yabancılaşma yaşadığını, kendisi için tehlikeli görmektedir denilebilir (Douglas, 2007, s. 64-77). Özetlemek gerekirse, çalışmanın hipotez 3 ve 4’de belirtilen hususların doğrulandığı görülür. Ancak ötekileştirilme, yabancılaşma gereği hem genele matuf tarihten gelen ezber bir bilgidir hem değişime uğradığı için güncel yargılarla yeniden oluşturulmalıdır hem de gruplararası farklılıklara dayanan bölgesel bir gerçekliğe sahip olduğundan alt gruplara göre farklılık gösterebilmektedir. Tüm bu açıklamalar bağlamında, Boyalık Mahallesi Romanlarının, bireysel manada ötekileştirmeye dair büyük sorun yaşamadıkları anlaşılmaktadır. Özellikle de son yıllardaki olumlu siyasi söylemler üzerinden, çevreden merkeze daha çok yakınlaştıkları anlaşılmıştır (Bkz. Şekil 3).

Şekil 3

“İlle De Roman İlle De Erdoğan” Adlı Programdan⁸

Görüşülenlere kültürel açıdan kendilerini nasıl tanımladıkları sorulmuştur. “Laiklik” en yüksek ve “dini muhafazakâr” ise en az tanımlamaya sahip olarak dikkat çekmiştir (Bkz. Tablo 9). “Kültürel gelenekselci” ve “modern” cevapları %48 ile yine önemli bir açılıma karşılık gelmektedir.

Tablo 9

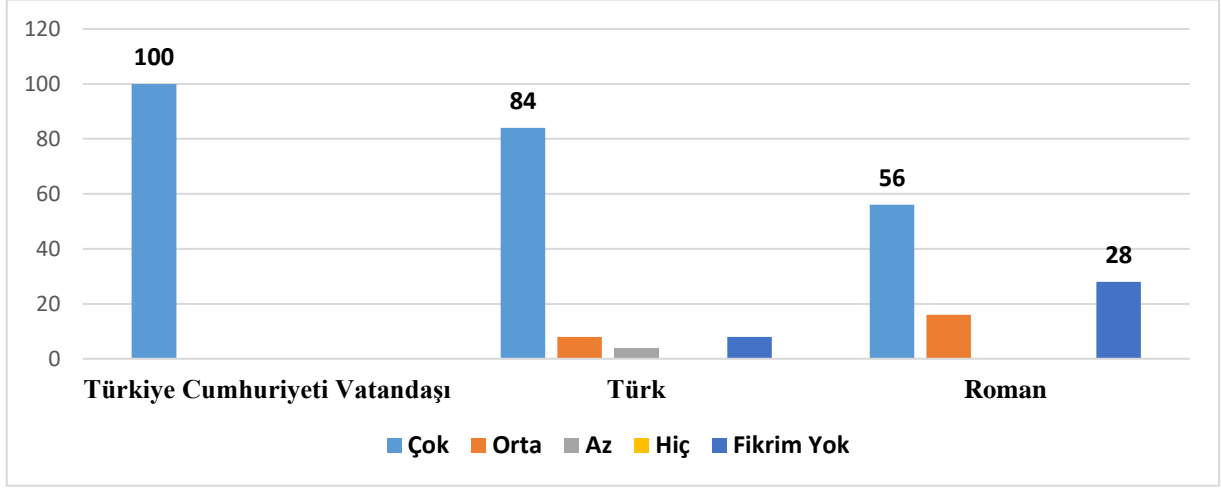
Katılımcıların Kendilerini Kültürel Statü Üzerinden Tanımlamaları

Kendinizi nasıl tanımlarsınız	Çok	Orta	Az	Hiç	Toplam
Dini muhafazakâr	%40,0	%56,0	-	%4,0	%100,0
Kültürel Gelenekselci	%48,0	%20,0	%16,0	%16,0	%100,0
Laik	%76,0	%12,0	-	%12,0	%100,0
Modern	%48,0	%36,0	%4,0	%12,0	%100,0

Hipotez 4’de “Romanlar kendilerini kültürel gelenekselci olarak görmektedirler” ve hipotez 5’de “Romanlar kendilerini önce Roman olarak tanımlarlar” hususları, bulguları örtüştüğü için birlikte ele alınmıştır. Romanların nispeten dışa kapalı kimlikleri sebebiyle, Roman oluşları üzerinden kültürel gelenekselci oldukları varsayılsa da “laik” olmanın daha ağır bastığı görülmektedir. Yani bir başka ifadeyle ulusal kimlik kabullerinden olan laikliğin, topluluk kimliğinden önce geldiği anlaşılmaktadır. Bu husus, Cumhuriyetin ana kurucu ilkelerinin bütünleştirici politikasının başarılı olmasıyla açıklanabilir. Öyle ki ulus-devlet yapılanması, birçok çevre ve/veya çatışma gruplarını, Türkiye Cumhuriyeti mensubu kimliğiyle merkezde toplayabilmiştir. Bu tespiti kanıtlayan bulgu, Şekil 4’de verilmektedir. Görüşülen kişilerden kendi kimliklerini/mensubiyetlerini tanımlamaları istenmiştir. Kendisini öncelikle birinci tanımla Türk olarak benimseyenlerin %80 çıkması önemli bir veriyi teşkil etmektedir. İkinci sırada kendisini Roman olarak tanımlayanlar %56’dır. Bu husus, kendi yerel kimliklerinin önüne, Türk kimliğini koyan Romanların vatani değerlere aidiyetliklerinin yüksek olduğunun ifadesidir.

⁸ Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan’ın, Romanlara yönelik bütünleştirici söylemlerinin, kamuoyundaki olumlu etkisi olduğunu çokça kez saha grubumuza ileten Romanların daveti üzerine, devlet yetkililerinin de katıldığı programa gözlemde bulunulmak üzere gidildi. Romanların “siyasi kabul ve farkındalık” üzerinden, toplumsallaşmaya yaklaştıkları gözlemlendi, 6 Mayıs 2023.

Şekil 4
Mensubiyet

Şekil 5
Romanlara Özgü Sünnet Düğünü⁹

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada, İstanbul Arnavutköy ilçesinin Boyalık Mahallesinde yaşayan 18 yaş üstü 122 kadın ve erkek Roman üzerinden 25 kişiyle, temel demografik bilgilerine, kendilerini tanımlama biçimlerine ve toplumsallaşmaya dair düşüncelerine odaklanılmaktadır. Bu amaç ile 2023 yılında anket çalışması gerçekleştirilmiş ve katılımlı gözlem için sahada bulunulmuştur. Oluşturulan hipotezler sınıandığında, Romanların literatürde çok genelleştirildiği ve Dom, Lor ile Rom'ların birbirini anımsatır özellikleri olsa da üst gruba uyum açısından Rom'ların daha yakın oldukları görülmüştür. Bu açıdan Kolukırık'ın (2008) Romanları alt topluluklarına göre sınıflandırması, gerçekçi bir yaklaşım olmuştur. Romanlar ele alınırken hangi gruba dair çalışma yapıldığı mutlaka vurgulanmalıdır.

Cumhuriyetin ana ilkeleri ve kentleşmeyle birlikte, Boyalık Mahallesi Rom Romanlarının değişim ve dönüşüme girdiği, eğitim ve ekonomik refah düzeylerinin iyileştiği görülmüştür. Bu kazanım doğrultusunda, toplumsal dayanışmaları da güçlenmiştir. Son yıllardaki siyasi söylemlerin ise toplumsal ötekileştirmeyi hafiflettiği anlaşılmıştır. Bu açıdan özellikle de kentleşmeye ve

⁹ Arnavutköy Terkos Romanlar Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği Başkanı Cengiz Biçer'in davetiyle torununun sünnet düğününe katıldık. Mahalle meydanında parkta açık alandaki kutlama için alana masalar kurulmuş, müzik ekibi için sahne getirilmiştir. Roman kadınlarının çok renkli giyineceğini düşünürken öyle olmadığı görülmüştür. Lom'ların diğer Roman gruplara göre daha sade giyinip yaşadıklarını deneyimledik, 15 Haziran 2023.

bürokrasiye uyum gösteren Romanlara dair toplumsal ötekileştirme hususunun, eskisi kadar yaşanmadığı görülmüştür.

Romanlar, toplum tarafından yeterince tanınmamaktadır. Bu durum onları tek tipleştirmekte hatta yer yer ötekileştirmektedir. Simone De Beauvoir'ın (2022) "*Cehennem, başkalarından kopmuş olan kendimdir*" yaklaşımı, toplumsal yabancılaşmanın tehlikesini ortaya koyarken, başkalarıyla bir araya gelmenin özgürlükleri sağlayacağını belirtmesi önemli bir bakış açısıdır. Toplumsal alandaki Romanlara dair ötekileştirmenin aslında son yıllarda olumlu manada değişip dönüşmesine karşın, Sal'ın belirttiği gibi bazılarının yasadışı suçlara meyilli oluşları, olumsuz toplumsal algıyı halen geçerli tuttuğu gözlenmektedir (Sal, 2009, s. 43). Buna rağmen kentleşen Romanların toplumla, toplumun da onlarla yabancılaşmalarında ciddi bir bütünleşme olduğu görülmektedir. Ayrıca Romanların kendilerini Türk kimliği üzerinden tanımlamaları, ulusal bilincin yüksek olduğunu göstermekle beraber Roman kimliğini halen korudukları fakat bunu bir ayrıma biçimi olarak benimsemedikleri anlaşılmaktadır.

Yazar Katkıları: Konsept – G.Ç.; Tasarım – G.Ç.; Denetim – G.Ç.; Kaynaklar – R.Ö. ve G.Ç.; Malzemeler – R.Ö. ve G.Ç.; Veri Toplama ve/veya İşleme - R.Ö. ve G.Ç.; Analiz ve/veya Yorum - R.Ö. ve G.Ç.; Literatür Taraması - R.Ö. ve G.Ç.; Yazma - R.Ö. ve G.Ç.; Eleştirel inceleme - R.Ö. ve G.Ç.; Diğer – R.Ö. ve G.Ç.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek ve Teşekkür: Bu çalışma, 1919B012219123 numaralı TÜBİTAK projesi kapsamında desteklenmiştir. TÜBİTAK'a desteklerinden dolayı teşekkür ederiz.

Etik Kurul Onayı: Bu çalışma için İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilim Etik Komisyonundan etik kurul onayı alınmıştır (Tarih:30.03.2023, Toplantı No: 2023/03).

Katılımcı Onamı: Tüm katılımcılardan çalışmaya gönüllü olarak katıldıklarında dair "Bilgilendirilmiş Onam" alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Author Contributions: Concept - G.Ç.; Design - G.Ç.; Supervision - G.Ç.; Sources - R.Ö. and G.Ç.; Materials - R.Ö. and G.Ç.; Data Collection and/or Processing - R.Ö. and G.Ç.; Analysis and/or Interpretation - R.Ö. and G.Ç.; Literature Review - R.Ö. and G.Ç.; Writing - R.Ö. and G.Ç.; Critical Review - R.Ö. and G.Ç.; Other - R.Ö. and G.Ç.

Conflict of Interest: The authors declare that there is no conflict of interest.

Financial Disclosure and Thanks: This study was supported by TUBITAK project number 1919B012219123. We would like to thank TUBITAK for their support.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval was received for this study from İstanbul Aydın University Social and Human Sciences Ethics Commission (Date: 30.03.2023, Meeting No: 2023/03).

Informed Consent: "Informed Consent" was obtained from all participants regarding their voluntary participation in the study.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Kaynaklar

- Beauvoir, S. D. (2022). *Müphemlik Ahlakı Üzerine Pirus ve Sineas*. Çev., Gülçin Kaya-Rocheman. İstanbul: Everest Yayınları.
- Bourdieu, P. (1998). *Practical Reason*. California: Stanford University Pres.
- Çatlı Özen, G. (2017). Nusayrîlerin kültürel etkileşim incelemeleri. *Journal of Analytic Divinity*, 1(1), 150–162.
- Douglas, M. (2007). *Saflık ve Tehlike Kirlilik ve Tabu Kavramlarının Bir Çözümlemesi* (Emine Ayhan, Çev.) İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Fraser, A. (2005). *Avrupa Hakları Çingeneler*, İstanbul: Homer Kitapevi.
- Firat, M. (2016). *Çingeneliği Anlamanın İmkânı: Çingeneler Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Malatya Örneği*, Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji* (Cemal Güzel, Yayına hazırlayan) İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Goffman, E. (1963). *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Göncüoğlu, S. F., & Yavuztürk, Ş. P. (2010). *Sulukule ve Çingeneleri*. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi* (23), 107-134.
- Haviland, W. & Harald, E.L.P. ve Walrath, D. (2008) *Kültürel Antropoloji* (İnan Deniz ve Erguvan Sarıoğlu, Çev.) İstanbul: Kaknüs.
- İlhan, S., & Firat, M. (2017). Bir İnşa Süreci Olarak Çingenelik: Kuramsal Bir Çözümleme. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(2), 265-276. <https://doi.org/10.18069/firatsbed.346534>
- Kobayashi, A. (2012). Sınıfta ırk ve ırkçılık: Öteden öfkeyle bakmak. *Fe Dergi*, 4(2), 1–10.
- Kolukırcık, S. (2004). *Aramızdaki Yabancı: Çingeneler*, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kolukırcık, S. (2008). Türkiye’de Rom, Dom ve Lom Gruplarının Görünümü. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (HÜTAD)*, (8), 145-154.
- Sal, A. (2009). *Türkiye’de yaşayan Çingenelerin sanatsal olarak ele alınışı* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Ünalı, H. (2012). Türkiye’de Yaşayan Kültürel Bir Farklılık: Çingeneler. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(1), 615-626.
- Yılmaz Sert, N., & Turhan, Ş. B. (2019). Türkiye’de Romanlara Yöneltilen Nefret Söyleminin Romanlar Tarafından Algılanma Biçimi: Roman Üniversite Öğrencileri Üzerine Nitel Bir Çalışma. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(3), 535-559. <https://doi.org/10.18026/cbayarsos.610856>